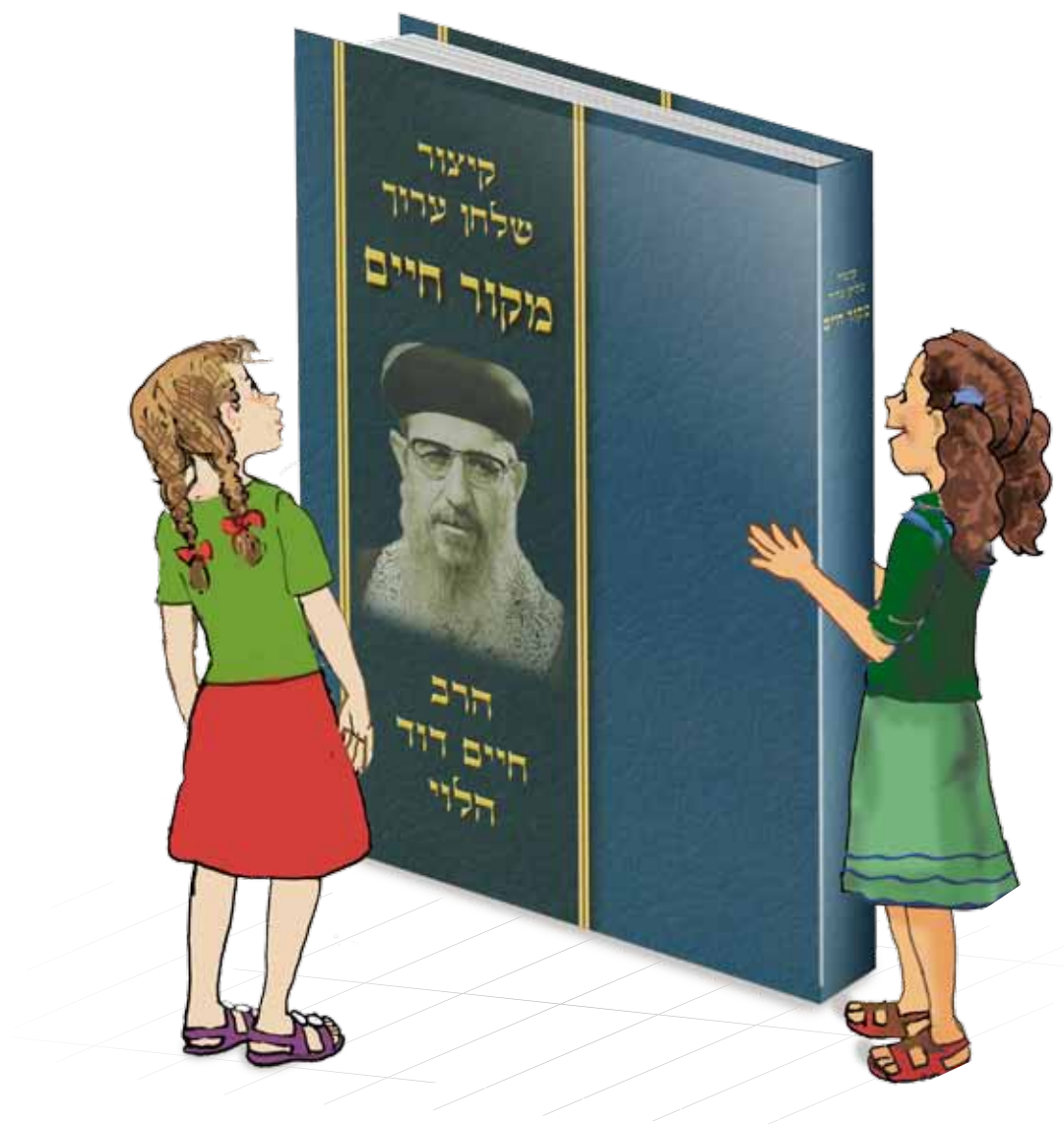

הכרת דמותו ופעלו של הרב חיים דוד הלוי

הצעות לפעילויות בגן הילדים

”לשמש שם אוהל בהם“

(תהילים יט)

השמש מאירה לכולם ללא הבחנה,
והשמש הזו גם כן האירה בכל מקום, בכל בית, בארץ ובעולם.
רבבות אלפי ישראל אומרים ”כי עמך מקור חיים, באורך נראה אור“.
בכל מקום הרב לימד תורה, לכולם וללא הבחנה.
לא היה לגביו שום הבדל בין חלק אחד של עם ישראל לחלק אחר.
במקומות שרבנים לא יכולים להיכנס, הוא הגיע ולימד, ודבריו היו נשמעים.
שמש מאירה ונעימה.

וְרָאוּ שֶׁהַתּוֹרָה רְלוּוֹנֵטִית וְנוֹגַעַת לְחַיִּים.
תורה מאירה, ללא יפויפים, ללא עטיפות.
עם המעיל השחור, עם הזקן, ללא תארים אקדמיים,
ודבריו נשמעו, התורה האירה.

(מתוך דברי ההספד של הרב אמיתי, חתנו של הרב הלוי)

ערכה: רחל סלייטר

כתבו: רחל סלייטר, תמר זקס, רבקה לנגזם, גלית שמר

ליווי וייעוץ כדגוגי: אסתר חטב, מפקחת ארצית קדם-יסודי, חמ”ד

תחקיר: ד”ר יצחק ש’ רקנטי, עורך ספרות ולשון

ייעוץ: איריס עץ הדר - מדריכה ארצית לאומנות; אורנה קלמן - מפקחת; יהודית פינקיאל -

מדריכה ארצית למוסיקה; מירב תורג’מן - מדריכה ארצית לשפה ולאוריינות

קראו והעירו: הרב מרדכי גרינבלט, מלכה כהן, אילנה נקש

עריכה לשונית: נעמה ביטון

גרפיקה: סטודיו GOLANDESIGN | 054-8445352

הפקה: המינהל לחינוך דתי

עזרו בהפקה: אתי אורלב, בת שבע סיאני, מינהל החינוך הדתי

אתר מינהל החינוך הדתי:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Hemed/>

הוצאה לאור: המכללה האקדמית ”חמדת הדרום“

תוכן העניינים

- הקדמה - אסתר חטב.....3
- פתח דבר - רחל סלייטר.....4
- מטרות התכנית.....5

דמותו של הרב ופעלו

- קורות חייו של הרב חיים דוד הלוי.....6
- דמותו של הרב.....10
- השתלשלות התורה שבעל-פה.....12
- הלכה - מהי?.....13

הצעות לפעילויות בגן הילדים

- הסיפור כסוגה ספרותית המשלבת בין אומנויות.....14
- שילוב מוסיקה בסיפור.....15
- לימוד מהליכות חייו של הרב:
- 1. באמצעות כרטיסיות-סיפור.....18
- 2. באמצעות אמרות ממסכת אבות.....18
- עשה לך רב.....20
- לימוד חווייתי של קיצור שולחן ערוך:
- 1. באמצעות סיפורי-הלכה
- סיפורי-הלכה בלוי טקסט גרפי.....22
- סיפורי-הלכה בנושאים שונים.....25
- הלכות מ"קיצור שולחן ערוך" המתאימות לגיל הגן.....30
- 2. באמצעות תיבת "אוצר ההלכות".....32
- ערב במ"ה - בית מדרש הורים.....33
- ערב במ"ה ראשון להורים: בעקבות "השולחן הערוך של הרב חיים דוד הלוי".....34
- ערב במ"ה שני: לומדים הלכה עם המשפחה.....38
- הצעה נוספת לערב במ"ה.....45
- פיוטים בגן הילדים.....46

הקדמה

דברי הגב' אסתר חטב, מפקחת ארצית, קדם-יסודי, חמ"ד

מאת יקרה,

אנו שמחים להעניק לך חוברת העוסקת בדמותו של הרב חיים דוד הלוי זצ"ל, ערכה שופעת רעיונות נפלאים ליצירת למידה חווייתית ומשמעותית בגן הילדים. רעיונות אלה הם בסיס ללימוד על הדמויות גם בשנים הבאות.

זו הבחירה השלישית של דמות ממנהיגי דור שהתנו את משנת הציונות הדתית, גדולי הדור שכל משפחת החמ"ד מקדישה שנה ללימוד ועשייה על אודותיהם.

אתן הגננות, פעלתן מתוך אמונה גדולה ואהבה לגדולי ישראל ולילדים, הצלחתן ביצירתיות רבה להחיות את דמויות רבותינו.

בשנים האחרונות פגשו הילדים הצעירים בגן, הלכה למעשה, את הרב עוזיאל זצוק"ל ואת הרב צבי יהודה הכהן קוק זצוק"ל. הם למדו ממידותיהם, הכירו את קורות חייהם, שרו, המחיזו וביקשו לדעת עוד ועוד.

בזכות הסיפורים נכנסו הדמויות רמות המעלה בטבעיות לגן הילדים. ההתרחשויות המתוארות, האמירות, המילים, השמות והמבעים יצרו הווייה. אכן, סיפורים הם חומרים של נצח ודבק תרבותי וחברתי, המוכיחים חיוניות נמשכת. היטיב להגדיר את הקשר בין חינוך לסיפור הרב קרליבך, בהתייחסותו לחכמים שבהגדת פסח "שהיו מספרין כל אותו הלילה". וכך הוא אומר בפשטות: "החינוך מתחיל עם סיפורים. רק עם סיפורים".

השנה יכירו ילדי הגנים סיפור חדש - "השולחן הערוך של הרב חיים דוד הלוי". הסיפור מאפשר קרבה לדמות, אהדה וסקרנות. מלבד הסיפור, שיחולק לכל ילד, מומלץ מאוד להשאיל לילדים את כרטיסיות הסיפור לבתייהם. הסיפור עצמו, כרטיסיות הסיפור והחוברת מאפשרים לנו להכיר את הרב מנקודות מבט נוספות. הרב היה חדשן, מאיר פנים, קשוב, רגיש לציבור ולצרכיו המגוונים. הוא ראה בהלכות אבני דרך המוליכות אותנו בדרך התורה.

יישר - כוח ענק לגב' רחל סלייטר על היצירה הייחודית לגני החמ"ד.

בברכת הצלחה במעשה ידינו

אסתר

במסגרת תכנית הרב-שנתית להנחלת מורשת המנהיגות הרבנית לתלמידי החמ"ד, וכחלק מהעמקת הזהות הציונית-דתית, בחר מינהל החמ"ד להאיר את דמותו של הרב חיים דוד הלוי זצ"ל ולקרבה אל התלמידים.

מטרות התכנית:

- הילדים יכירו את דמותו של הרב בבחינת "זהו עיניך רואות את מוריך", באמצעות הסיפורים עליו.
- הילדים ירצו להתחזק במידות לאור דמותו של הרב.
- הילדים ילמדו בצורה חווייתית את ההלכות מספר **קיצור שולחן ערוך**.
- הילדים יקיימו את ההלכות שלמדו.
- הילדים יתוודעו ל"שאלת רב" ויתנסו בה.

באתר מינהל החינוך הדתי, בקדם יסודי

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Hemed/KdamYesodi>

נעלה בע"ה חומרי לימוד הקשורים לרב חיים דוד הלוי:

- הסיפור, הכרטיסיות והחוברת לגנת מצגת
- מגוון תמונות של הרב
- הצעות של גננות
- אם ברצונך להעלות לאתר תמונות וסרטונים של פעילויות בגן (באישור הורים), שלחו למייל:

rachelsla3@gmail.com

מינהל החינוך הדתי הציב חמישה יעדים שאותם בחר להטמיע בחמ"ד. היעד הראשון הוא עיצוב אקלים חינוכי מיטבי. חיזוק יעד זה נעשה גם באמצעות טיפוח ציוני-דתי, שאחד היישומים שלו הוא הלימוד על דמויות המופת, שלאורן אנו פוסעים בשנים האחרונות.

ה'נחשון' בחבורה של "דמויות המופת" היה הרב עוזיאל, שבחינוכו החביב השקיף על ילדי הגן בספר "גן עוזיאל". את הרצון להידבק במידותיו ראינו כבר בחג הפורים, כשגלגן נכנסו ילדים מחופשים לרב עוזיאל.

בשנת תשע"ג נכנס לגן בהליכתו האיטית הרב צבי יהודה הכהן קוק וסחף את כולם בשיירה אחריו ואליו. בשנה זו גדלה מאוד אוכלוסיית הנמלים בארץ ישראל ובפורים אפסו בחנויות הזקנים הלבנים והמגבעות השחורות.

במשך השנה נבנתה תכנית בעקבות דמותו של הרב. לאחר הבחירות בכנסת, נערכו במספר גנים בחירות בין הסיפורונים על הרב. בגן בקריית משה, בירושלים, סיפרה הגננת את הסיפור על הרב שנטע עצים לקראת נטיעות ט"ו בשבט. מישהו שהיה תלמידו של הרב, שמע את הגננת מספרת והראה לילדי הגן היכן שתל הרב את השתיל שעליו מסופר בסיפור. בגנים אחרים סחפו הילדים לנושא את משפחותיהם. אבות, שהיו תלמידיו של הרב, באו לגן וסיפרו עליו, ובגן אחר הביאו המשפחות מיצג מהבית, שקשור לאחת מכרטיסיות הסיפור. מסיבות סיום רבות נחגגו סביב דמותו של הרב, בווריאציות שונות.

ההזדהות של הילדים, הגננות, המדריכות והמפקחות עם דמויות המופת הייתה מרגשת ומרוממת. חשנו את הצימאון לדמויות כאלה, שבזכותן מפציע אור שכזה. אור של רצון של ילדים רכים להידבק במידותיהם. אור של רצון לדעת, ללמוד, לשמור ולקיים.

בשנת תשע"ג קיבל כל ילד סיפור לביתו וחולקה ערכה לכל גן. בשום גן לא הסתפקו במה שהוצע בחוברת. אתן, הגננות, הוספתן רעיונות, הגדלתן את החוויה, המצאתן משחקים חדשים. איזו התלהבות ואיזו חוויה. ממש "לב לדעת". בלימוד הופעלו כל החושים, דרך תכנים שחודרים ללב הילד ואחר כך לכל אורחותיו.

השנה ייכנס לגן, באצילות קומה, הרב חיים דוד הלוי, שכתב את **קיצור שולחן ערוך**. סביב השולחן הערוך של הרב יסבו כל ילדי החמ"ד ויטעמו מההלכות שאותן כתב.

מגוון של פעילויות מוצע לכן בחוברת זו, בבחינת המלצות ובסיס לרעיונות נוספים.

את הרעיונות שלכן אשמח מאוד לשמוע. אנא, שלחו לי לדוא"ל (הכתוב בתחתית העמוד הזה) את מה שעשיתן בגן, ובע"ה נעלה זאת **לאתר מינהל החינוך הדתי**, על מנת לחלוק את הצעותיכן עם כל ציבור הגננות. אני מאחלת לכולנו שנזכה גם השנה להתאבק בעפר רגליהם של חכמים ולשתות בצמא את דבריהם.

רחל סלייטר

rachelsla3@gmail.com

ילדותו ובחרותו של חיים דוד הלוי עוצבו על ידי שלושה גורמים: החיים בשכונה - הווי תלמידי החכמים של העדה הספרדית, ישיבת "פורת יוסף" ודמותו של הרב עוזיאל. עולמות אלה קרובים מצד אחד אך בעלי קווים עצמאיים שונים ובלטים. הם שקבעו את פתיחותו וסובלנותו ואת קו הישר הפנימי שניחן בו.

אבן דרך ראשונה: ילדות בשכונת "אוהל משה"

שכונת "אוהל משה" היא אחת השכונות הראשונות שנבנו במתחם הנחלאות, סמוך לשוק מחנה יהודה, בסוף המאה ה-19. השכונה נושאת את שמו של הנדבן היהודי-בריטי, משה מונטיפיורי. כשכונות ירושלמיות רבות נבנתה גם זו כעין מ"ם סופית, שבמרכזה בור מים. לצד הפועלים והסוחרים קשי היום, שלא למדו תורה ושהשכלתם הייתה מועטת, גרו בשכונה תלמידי חכמים מובהקים וגדולי תורה. חלקם התפרנסו מיגיע כפיהם, וחלקם מרבנות.

חיים דוד נולד בח"י בשבט תרפ"ד (1924) להוריו משה וויקטוריה, יוצאי תורכיה. שנתיים לאחר מכן נולד לזוג לוי עוד ילד, נסים. משה וויקטוריה לוי (זה היה שם משפחתם המקורי, והרב חיים דוד הוסיף לו ה"א בתחילתו) היו אנשים צנועים, שקטים, יראי שמים בתכלית. האב היה סנדלר בימות החול ושליח ציבור בשבתות ובמועדים.

ברבות הימים התגעגע הרב לשכונה הירושלמית שבה גדל. היא הייתה ה"גן העדן" של ילדותו. הוא דיבר הרבה על הצדיקות והתמימות של האנשים שם - יראת שמים פשוטה ואמתית. הירושלמיות השורשית הייתה מרכיב מרכזי באישיותו.

אבן דרך שנייה: לימודים בישיבת "פורת יוסף"

ישיבת "פורת יוסף". הרב הלוי יושב ראשון משמאל. הרב עובדיה זצ"ל במרכז.

בתקופה ההיא נשלחו כל ילדי השכונה ללמוד בבית הספר 'אליאנס'. הם למדו בו מתוך רצון לרכוש השכלה ולמצוא פרנסה, ולא עסקו בלימוד תורה. רוב התלמידים הפסיקו את לימודיהם לאחר חמש-שש שנים, בעיקר מחמת הצורך המשפחתי בידיים עובדות. אך הילד חיים דוד פסע במסלול אחר. כבר אחרי ברית המילה של חיים דוד, אמר הרב הדאייה לאביו שיכניס את הבן לישיבת "פורת יוסף" - "כדי שיהיה תלמיד חכם". כשמלאו לילד חיים תשע, שלח אותו אביו ל"פורת יוסף", והוא חבר לבני רבנים מהישיבה. מגיל תשע לא הרבה חיים להיראות בשכונה. את רוב ימיו עשה בישיבה. הישיבה שאפה להעצים את לימודי התורה של הציבור הספרדי. אף שהיה צעיר מכולם, נבחר להיות בחבורה שלמדה בחברותא עם ראש הישיבה, הרב עטיה.

במלחמת השחרור הופגזה הישיבה והועברה למקום אחר. עד אמצע שנות העשרים לחייו למד

חיים דוד בישיבת "פורת יוסף". הישיבה הייתה נערצת עליו. את כוח לימוד התורה והחינוך ללימוד תורה הוא ינק מהישיבה.

לפני תחילת המצור על ירושלים התארס חיים דוד עם מרים, נכדת הרב ועקנין, רבה של טבריה. כמעט שנתיים לא הצליחו חיים דוד הירושלמי ומרים, ארוסתו הטבריינית, ליצור קשר ביניהם. ירושלים הייתה סוגרת ומסוגרת, ולא ניתן היה לצאת ממנה ולהיכנס אליה. בתקופה זו אף השתתף הרב באימוני האצ"ל. רק בתש"י (1950) התקיימה החתונה. מיד לאחר מכן הוא הוסמך להוראה ולדיינות בידיהם של ראש הישיבה ונשיא הישיבה, הרב הראשי עוזיאל. אז גם נבחר לרב השכונות רוממה וליפתה.

אבן דרך שלישית: יניקה מתורתו ומדמותו של הרב עוזיאל

כבר בזמן לימודיו בישיבת "פורת יוסף" למד חיים דוד עם הרב עוזיאל בספר הכוזרי, אף על פי שבין הנהלת ישיבת "פורת יוסף" לבין הרב עוזיאל שררה מתיחות. הישיבה נטתה לקו הרעיוני של אגודת ישראל, נושא הציונות לא העסיק אותה, ודרכו של הרב עוזיאל הציוני, המקורב למפלגה הדתית-לאומית, לא הייתה מקובלת עליו. הרב עוזיאל עודד גם לימודי אמונה וגם רכישת שפות זרות.

לאחר נישואיו התקבל הרב הלוי להיות עוזרו האישי של הרב הראשי - הרב עוזיאל. הרב הלוי הבין כי זכה לשמש אדם גדול בתורה ומלא באהבת ישראל. הרב עוזיאל היה רב ציוני מובהק, וממנו למד הרב הלוי איך פונים לעם ישראל. הוא לא רק שהה במחיצת הרב הגדול, אלא גם שימש אותו, חי אתו. הרב הלוי ליווה את הרב עוזיאל בפעולתו הציבורית ובעבודת הפסיקה. הרב למד, במהלך תפקידו, מהרב עוזיאל כיצד מתנהגים עם בני אדם, כיצד מקבלים קהל, כיצד מתייחסים לבעיות, הן ברמת הכלל והן ברמת הפרט. קניית התורה בשימוש תלמידי חכמים, הבין, היא דרך נוספת, משלימה, ללימוד מספרים ומפי סופרים, במיוחד לאדם שעומד להנהיג ציבור.

לימים יקרא הרב הלוי לתקופה זו שוב ושוב "השנים היפות בחייו". השפעתו של הרב עוזיאל עליו הייתה מכרעת. הרב הלוי ראה ברב עוזיאל את מורו ורבו שמחוץ לישיבה.

לאחר התקופה הזאת שעשה במחיצת הרב עוזיאל היה הרב הלוי מוכן לאתגר הרבנות. בעידודו של הרב עוזיאל הגיע הרב הלוי לעדה הספרדית של העיר ראשון לציון.

אבן דרך רביעית: הרב הראשי של ראשון לציון

בקיץ תש"א (1951) מונה לרב העדה הספרדית בראשון לציון, בהיותו בן שלושים שנה בלבד. במשך עשרים וארבע השנים שבהן כיהן כרב הוא עסק בשלושה מעגלים: **המעגל הראשון** היה העדה הספרדית שמנתה עולים ותיקים ועולים חדשים. בדרך כלל הם היו אנשי עמל בעלי השכלה תורנית דלה. הרב נתן שיעורים שהיו הבסיס ל**שולחן ערוך**. הוא חיזק את העדה הספרדית בהקמת מרכז רוחני סביב בית הכנסת מקור חיים של עדת האורפלים, אשר בו התפלל. בלימוד עם האורפלים החל להיווצר **שולחן ערוך מקור חיים**. כדי לקרב את האנשים להלכה נהג הרב "להרטיב" אותה ממעיין האגדה.

מצבה של העלייה החדשה העסיק אותו רבות. העולים החדשים, כידוע, מצאו את עצמם במציאות חדשה לחלוטין מבחינה כלכלית וחברתית, ובהרגשה של אובדן נכסיהם הרוחניים אל מול התרבות

ספרי הרב חיים דוד הלוי

הרב כתב עשרים ושמונה ספרים. ייחודם של ספריו שהוא לא כתב בהם את חידושיו, לא ביטא בהם את גדלותו בתורה, בקיאותו וחריפותו. רוב ספריו נכתבו לציבור ולצורך הכלל, הן בהלכה, הן בהגות והן בפרשנות. פניו היו אל העם. ספריו הם נכסי צאן ברזל לדורות. להלן כמה מספריו:

- **בין ישראל לעמים** - עוסק בייחודו של עם ישראל וערך מדינת ישראל.
- **מקור חיים** - ספר הלכה של חמישה חלקים אשר הנו חלוץ בשני תחומים:
 - א. שילוב הלכה ואגדה, ובלשונו: "פתיחת הדלת הנעולה שבין ההלכה ובין האגדה".

- ב. שילוב פסיקה לאשכנזים ולספרדים, כך שכל האומה תהיה מאוחדת בלימוד התורה.
- **קיצור שולחן ערוך מקור חיים**, אשר התקבל במערכת החינוך הממלכתית-דתית כספר המרכזי ללימוד הלכה.
- **עשה לך רב** - סדרה ובה תשעה כרכים. תוכנית רדיו בשם "עשה לך רב" הייתה הבסיס לספר שו"ת באותו שם. בדרך כלל, ספרות השו"ת הייתה מכוונת לתלמידי חכמים. כשתלמיד-חכם קטן אינו יודע להשיב, הוא שולח שאלה לתלמיד חכם גדול, והוא היה עונה לו בשפה מקצועית.

- ספר השו"ת **עשה לך רב** היווה מפנה מבחינת תוכנו, סגנונו הספרותי וצורתו החיצונית. מבחינת התוכן יש בו מן החידוש, שכן מעבר לתשובות בנושאי הלכה ישנן תשובות המתייחסות לנושאים אמוניים שונים. התשובה מוגשת בהרצאה שוטפת, ללא פלפולים חיצוניים, בשפה שווה כמעט לכל נפש. סגנון זה בצירוף הפורמט הקטן יחסית של הדף, כתחו את עולם השו"ת בפני קהל משכיל שהיה מעוניין לשמוע את דעת התורה, אך לא הורגל בלשון הרבנית.
- ספרים בענייני **קבלה וזוהר**.

שנגלתה אליהם בארץ. מצב זה הביא את הרב לעודד את העולים בדרשותיו ולפעול כנגד המגמה למסור את הילדים לחינוך שאינו דתי. הרב עבר מבית לבית כדי לשכנע את ההורים לשלוח את הילדים לבתי ספר שבהם לומדים תורה. הוא הסביר שהתורה מקדמת. **המעגל השני** היה העיר עצמה. הרב הלוי בנה מערכת כשרות עירונית בעלת מוניטין. הוא התבקש למסור שיעורים ולדרוש בכל המגזרים ובכל רחבי העיר, ואכן סגנון הרצאתו הבהיר עשה לו שם. **המעגל השלישי** היה המעגל הלאומי. עד אותה תקופה לא היה רב ספרדי בכל עיר, והרב פעל להכרה במעמד של רבני העדות הספרדיות בערים כרבני ערים. בשנת תשכ"ד (1964) נבחר לצעיר חברי מועצת הרבנות הראשית וכיהן בה עד יומו האחרון, כזקן החברים.

אבן דרך חמישית: הרב הספרדי הראשי של תל אביב

בתשל"ג 1973 נבחר לרב הראשי הספרדי וראש אבות בתי הדין בתל אביב. הרב פרש רשת שיעורים בכל העיר, ודרשותיו, אשר שילבו הלכה ואגדה, משכו אליהן את לב השומעים. עשרים וחמש השנים שבהן כיהן כרב בתל אביב מאופיינות בצניעות ובעבודה רבנית עמוקה ושקטה, בלא פרסום, תוך כדי התמודדות עם בעיות הלכתיות סבוכות. הוא השכיל לבנות גשר בין הציבור הדתי והחילוני, הספרדי והאשכנזי. הרב דאג לכבודה היהודי של העיר בענייני כשרות, שבת וחגים. בשנת 1992 התמודד הרב על משרת הראשון-לציון ולא זכה.

הרב זכה בפרס ישראל לספרות תורנית לשנת תשנ"ז (1997). בשנת תשמ"ד (1984) הוענק לו מטעם עיריית תל אביב-יפו, פרס הרב קוק לספרות תורנית.

דבריו האחרונים בציבור נאמרו בבית הנשיא, לרגל השפעת חברי מועצת הרבנות הראשית. בדבריו שם התייחס לנושא האחדות הפנימית בתוך עם ישראל, חובת אהבת ישראל והדאגה לכלל ישראל. לאחר דבריו אלה חש בלבבו, נסע לבית חולים ונפטר לאחר מספר ימים, בי"ב באדר תשנ"ח (1998). כמה חודשים לאחר פטירתו העניקה לו אוניברסיטת בר-אילן תואר ד"ר לשם כבוד.

הרב הלוי ראה את מלחמת המפרץ כמלחמת ניסים גלויים ומעל בימות בתי הכנסת קרא לציון מדי ראש חודש שבט את נס מלחמת המפרץ. במרכז הקהילתי "איחוד שיבת ציון" החליטו לציון זאת.

דמותו של הרב חיים דוד הלוי

"בכתרים הרבה נכתר הרב חיים דוד הלוי, בכתר תורה, בכתר יראת שמים, בכתר הנהגת הציבור וכתר שם טוב עולה על גביהן". (מתוך הנימוקים לקבלת ד"ר לשם כבוד מאוניברסיטת בר אילן, חודשים אחדים לאחר פטירתו, בשנת תשנ"ח).

כאשר הרב היה מגיע, זקוף קומה, מרשים ומעורר יראת כבוד, למקום כלשהו, נוכחותו עוררה התרגשות. היה לו מאור פנים.

האצילות הקורנת ממנו

אהבת התורה

הרב אמר תמיד ש"התורה מתוקה-מתוקה". "תראו כמה שהיא מתוקה", כך נהג לומר. הוא פשוט אהב את התורה באמת. ועם זאת, היה לו זמן למשפחה, אפילו בתוך הלימוד עצמו. בני משפחתו היו שותפים בכל עת לעניינים התורניים שבהם עסק.

מורה הוראה לרבים

בשל כמה גורמים זכה להיות מורה הוראה לרבים: הוא שקד בתורה והיה בקיא בה בנגלה ובנסתר; כמו כן הוא 'ישב בתוך עמו' וידע את הבעיות הלכתיות וההגותיות המטרידות את דורנו.

מריץ תורה ברבים

הרב הרבה לומר שהתפקיד שלנו הוא להראות לעולם, לאחים שלנו, כמה התורה היא מאירת פנים ומתוקה. הוא כיתת רגליו לכל מקום בארץ כדי להביא את דבר ה' בכישרון, בחן ובענווה. הייתה לו היכולת לתקשר עם כל הרמות: החל בבני נוער, אנשים פשוטים - "עמך" - וכלה בפרופסורים ובחורי ישיבות, כי הוא היה מכין את הרצאותיו בהתאם לקהל היעד שלו. הוא עד כדי כך הקפיד בעניין זה, עד שכאשר לא הכין את הדרשה באופן מסודר, הוא לא היה מוכן לדרוש. ההרצאות שלו היו לשם דבר. הוא היה נואם מרתק, בעל כושר ביטוי ושפה עשירה.

רגישות וכבוד לזולת

רגישותו של הרב לזולת הייתה אחת המידות הבולטות ביותר באישיותו. לפני הכול, הקפיד שחלילה שום אדם בעולם לא ייפגע ממנו. הרב נהג כבוד בכלם, אולם מעולם לא ביקש לעצמו כבוד.

פשטות, צניעות וענווה

הרב היה מגיד שיעורים מבוקש, אולם הוא התנגד לפרסום ולגינוני כבוד. למשל, מעולם לא הסכים שינשקו את ידו, ואף פעם לא השתמש במילה "אני".

אהבת ישראל

ברבנותו תמיד היו פניו אל העם, אהב את הבריות וקירבם לתורה. האחדות הייתה ממש בנפשו. כשהיה אומר את המילים "הציבור שלנו", הוא התכוון לכל עם ישראל.

חריפות ובהירות

הרב חיים דוד הרב הלוי שימש, במקביל לתפקידו כרבה הראשי של תל אביב, כראש אבות בתי הדין, ודן בפועל, מדי שבוע, במקרים מיוחדים. בשבתו בדין ניכרו חריפות שכלו, תפיסתו המהירה, יושר שכלו ומידת הבהירות שבה הצטיין, הן בדיבור בעל-פה והן בכתב.

מידת האמת

כאשר היה ממונה על הכשרות בתל אביב, הוא עסק בכך ברצינות הגדולה ביותר. הרב חיים דוד לא חשש לסכן את מעמדו כרב ראשי או להיחשב כקנאי ומחמיר. כוחו לומר את האמת בבהירות ולקרוא תיגר כאשר נדרש לכך היה מפליא. הוא היה מוכן לשלם מחיר בשביל האמת שלו. בתוך הסידור שלו הייתה אמרה שהוא כתב: 'מי שהאמת אתו הוא הרבים, ואפילו הוא יחידי'.

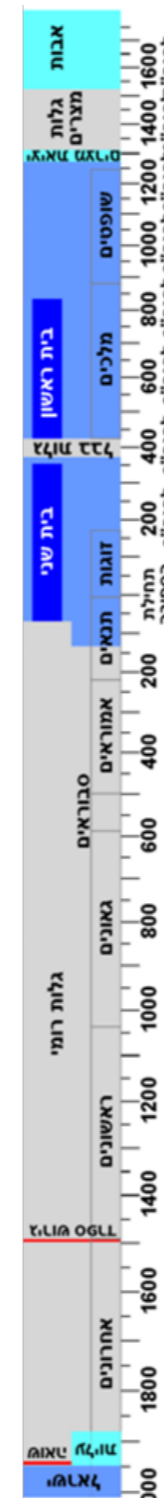

מתוך דברי הרב על הקינות בתשעה באב:

הרגשתי בתשעה באב הראשון אחרי מלחמת ששת הימים שאינני יכול יותר לומר בתפילתי דברים אלה, שהם בחינת דובר שקרים לפני ה'. כי לא זו בלבד שכל השנה כולה ובייחוד בימי חג ומועד, כולל ה' וכ"ח אייר, שוקקת ירושלים המון חוגג, אלפים אלפים בניה של האומה... אלא שאפילו בתשעה באב, יום האבל הלאומי, כאשר באים המוני בית ישראל אל הכותל המערבי, מעוטפים באבלם על חורבן הבית, גם אז מורגשת פינה מסוימת בלבי, אליה לא יכול לחדור האבל, זו פינה של שמחה על ראשית צמיחת גאולתנו... ולכן אין ספק שיש משום דובר שקרים לפני ה', לומר על ירושלים זאת: "העיר החרבה הבזויה השוממה מבלי בניה" (שו"ת עשה לך רב, חלק א, יד).

השתלשלות התורה שבעל-פה

כדי להבין איך מהווה הספר "שולחן ערוך מקור חיים" של הרב חיים דוד הלוי חוליה בשרשרת של התורה שבעל פה, מובאת כאן בקצרה השתלשלות התורה שבעל-פה, מקבלת התורה עד ימינו אנו:

התורה שבכתב, חמישה חומשי תורה, ניתנה למשה רבנו בהר סיני מפי הקב"ה. בארבעים יום ששהה משה בהר סיני ניתנה לו "תורה שבעל פה" והיא הועברה בעל-פה ברציפות היסטורית בלתי-פוסקת.

יהושע, הראשון באנשי ה"נ", מוזכר בתורה פעמים רבות. עזרא ונחמיה, אחרוני ה"נ", היו בכנסת הגדולה עם ראשוני התנאים. לדוגמה: ברוך בן נריה, המוזכר בתנ"ך כתלמידו של ירמיהו הנביא, היה רבו של שמעון הצדיק, שאינו מוזכר בתנ"ך, ואשר חי כ-100 שנים לפני חורבן בית שני. שמעון הצדיק היה כהן גדול במשך ארבעים שנה ונחשב לתנא הראשון. רבי יהושע בן לוי, דור ראשון של אמוראים, מוזכר כבר במשנה. רבן סבוראי, שבאו אחרי האמוראים, השאירו עקבות בתלמוד עצמו, וכך הלאה מתקופה לתקופה. כאן רואים את החוליות המחברות בין התקופות - שהשרשרת ממתן תורה עד ימינו היא אחת.

אחרי חורבן בית שני, מחשש שתשתכח במרוצת הזמן, הועלתה התורה שבע"פ על הכתב - **משנה**. החכמים המופיעים במשניות נקראים **תנאים**. במשניות יש מחלוקת ורק לעיתים יש הכרעה של הלכות.

אחרי חתימת המשנה הופיעו **האמוראים** שפירשו אותה והביאו את המשא ומתן ההלכתי שקדם למסקנות המשנה. זהו **התלמוד** או **הגמרא** ('גמיר' בארמית פירושו לתלמוד). בגמרא יש כבר יותר הכרעות הלכתיות.

הראשונים עסקו בפירוש וביאור התלמוד ומתוך כך חיברו גם ספרי הלכה. הרמב"ם מייין את כל ההלכות המופיעות בגמרא וסיווג אותן ל-14 קטגוריות, וכך חיבר את **משנה תורה**.

הרב קארו לקח את שלושת "עמודי הפסק" שלפניו - הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש, ובכל מקום שנחלקו, פסק על פי הרוב. היות שהרי"ף והרמב"ם היו כמעט תמיד שווים בפסיקתם, יצא שהרב קארו הביא פסק ספרדי **בשולחן ערוך** שהוא כתב. הרמ"א, שפסק כמו הרא"ש ובנו הטור, פרש על השולחן ערוך **"מפה"**, המביאה את הפסק האשכנזי. ביחד הם סיכמו את שיטות הראשונים העיקריים, תוך כדי הכרעת ההלכה. מאז ועד היום, **השולחן ערוך** עם הגהות הרמ"א הוא ספר ההלכה המקובל אצל כל עדת ישראל. בתקופה זו הומצא הדפוס, שהייתה לו השפעה גדולה ביותר על מהירות ההפצה של המידע הכתוב.

הרב שלמה גאנצפריד כתב **קיצור שו"ע** המתאים לפסק האשכנזי.

הרב **חיים דוד הלוי** כתב את הספרים האלה:
1. מקור חיים - ספר הלכה של חמישה חלקים, שהוא חלוץ בשני תחומים: א. שילוב הלכה ואגדה - לכל נושא הלכתי ישנה הקדמה המסבירה את יסודותיו הרעיוניים של הנושא והעומדים ביסודה של ההלכה. חיבור כזה, המשלב את ההלכה והאגדה, הנו ייחודי.
ב. שילוב פסיקה לאשכנזים ולספרדים, כך שכל האומה תהיה מאוחדת בלימוד התורה.
2. קיצור שולחן ערוך, מקור חיים - חיבור אשר התקבל במערכת החינוך הממלכתי-דתית כספר המרכזי ללימוד הלכה.

"מקרא, משנה, הלכות, תלמוד, תוספתות, אגדות ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לומר לפני רבו - כולם נאמרו למשה בסיני"
 (ירושלמי, פאה ב: ד)

'הלכה' - מהי?

בתחילת הסיפור **השולחן ערוך של הרב חיים דוד הלוי** שואלת איילת את גילה מה זאת "הלכה". היא מתודעת לדמותו של הרב כפוסק הלכה, ולבסוף היא זוכה לתשובה - "הלכה מוליכה אותנו בדרך התורה".

כדי שאנו, הגננות, נדע איך להסביר לילדים, חשוב שנבין בעצמנו מהי הלכה. מהיכן יודעים שניתנה לחכמים סמכות לקבוע הלכה? האם הלכה יכולה להיות נצחית ועם זאת להשתנות בד בבד עם המציאות? האם יש גבולות להשתנות ההלכה?

לא רק ילדים שואלים שאלות. הרב חיים דוד הלוי השתתף בתכנית רדיו שנקראה **עשה לך רב** וענה לשאלות המאזינים. את תשובותיו הוא כתב בתשעה כרכים, בסדרה שניתן לה אותו השם. בכרך ז של **עשה לך רב** מביא הרב הלוי שאלה הקשורה אף היא לנושא ההלכה, והוא עונה לשאל באריכות:

"הלכה היא משורש הלך, והוראתו דבר שהולך ובא מקודם ועד סוף, היינו דבר המקובל בישראל והולך מסיני ועד עתה, או שישראל מתהלכים בו, היינו הדרך המקובלת שילכו בה ישראל, כמו שכתוב: והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו..." (כרך ז, נד, עמ' רל-רלח)

מהיכן הסמכות לקבוע הלכה?

התורה שבכתב הנה הבסיס לכל ההלכות המורות לאדם את דרך חייו ובה נכתבו כל עיקרי ההלכות. ביאור התורה ולמידת הלכות ממנה היא סמכות שניתנה לחכמי התורה: "וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדִּבָּר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ... וְשִׁמְרָתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יֹרֶךְ. לֹא תִסֹּר מִן הַדִּבָּר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ יְמִין וְשְׂמָאל (דברים יז). בהר סיני לימד הקב"ה את משה כללים שבאמצעותם ניתן להגיע לחקר רצונו של הקב"ה. רב שרוצה להורות הלכה (מובן שמדובר בגדולי הרבנים שבדור), חייב לדלות אותה מתוך המקורות ולעיין בה היטב על פי כללי הפסיקה שעברו מדור לדור. אי אפשר לחדש דבר שאינו על פי כללי התורה המקובלים.

וכך ממשיך וכותב הרב חיים דוד הלוי בתשובתו:

ניתנה הרשות לחכמי ישראל לדורותיהם לחדש חידושי הלכה על פי שינויי הזמנים והמקרים, ורק בזכות זה נתאפשר קיומה של תורה בישראל, ויכולים היו "ללכת" בדרך התורה והמצווה. וטועה מאד כל החושב שההלכה היא קפואה ואין לסטות ממנה ימין ושמאל, אלא אדרבא אין גמישות כגמישותה של ההלכה, שכן יכול מורה הוראה בישראל, לפסוק באותה שאלה עצמה, ובאותה שעה עצמה, לשני שואלים, ולהטריף לאחד ולהכשיר לאחר, כידוע למורי הוראה באיסור והיתר. ורק בזכות גמישותה של ההלכה, יכול היה עם ישראל בכוח חידושים רבים ומועילים שחידשו חכמי ישראל לדורותיהם, "ללכת" בדרך התורה והמצווה אלפי שנים. ואם יעמוד להם לחכמי דורנו אומץ לבם "לחדש" חידושי הלכה לאמיתה של תורה, בנאמנות מוחלטת לגופי ההלכה הכתובה והמסורה תוסיף ההלכה להיות דרכו של עם ישראל עד סוף כל הדורות (עשה לך רב, שם).

הרב חיים דוד הלוי זצ"ל אומר:
 חינוך הבנים לאמונת ה' ותורתו, הוא היסוד הגדול

הצעות לפעילויות בגן הילדים

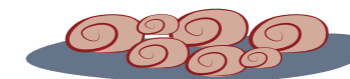
הסיפור "השולחן הערוך של הרב חיים דוד הלוי" כסוגה ספרותית המשלבת אומנויות

הסיפור יחולק לילדי הגנים וילדי כיתות א-ב. בסוף הסיפור תוגשנה להורים הצעות לקריאה בצוותא. הסיפור מאיר את דמותו האצילית של הרב וגם ממחיש, מקרב וממתיק לילדים את הקיצור שולחן ערוך.

מאחר שהסיפור ארוך, מומלץ לספרו בהמשכים. הסיפור מתפרש על ימות השבוע, כך שבכל יום יכולה הגננת לספר על יום נוסף בסיפור. כדאי לחזור לספר את הימים הקודמים כפתיח לסיפור היום שאותו עדיין לא שמעו הילדים.

כדי להעשיר את חוויית הסיפור כדאי לשלב בו פעילויות כגון אלה המוצעות כאן:

- **הרחבה בנושאים לא ידועים**, לדוגמה, להסביר מהי מכונת כתיבה, המופיעה ביום האחרון של הסיפור, או, כשמגיעים למתרחש ביום חמישי, להסביר לילדים מהי תוכנית רדיו שבה שואלים שאלות.
- **מוסיקה**, כפי שתובא להלן.
- **דרמה**: ניתן להמחזיז את הסיפור. אפשרות אחרת: להציע לילדים שהם יציגו המשך לסיפור, שבו רואים את איילת מגיעה לגן ומספרת לילדים מה היה בביתו של הרב ביום הקודם. השחקנים הנוספים בהצגה זו יהיו ילדי הגן והגננת, והם ישאלו את איילת שאלות שונות על הביקור.
- **לימוד על דמותו של הרב ופעלו**, כפי שיובא בהמשך החוברת.
- **העצמת חוויית החושים תוך כדי הסיפור**. לדוגמה: יחולקו ענפי הדס לילדים. בכל פעם שהגננת מספרת על שביל ההדסים הבשום, היא תריח את הבשמים. הילדים יחקו את מעשיה וממד חוש הריח יתלווה לסיפור. דוגמה נוספת היא לחלק עוגיות תמרים ביום שלישי, שבו אימא של גילה מכבדת את איילת בעוגיות. מתיקות העוגייה תתלווה למתיקות התורה. בהמשך אפשר להכין עוגיות תמרים עם הילדים ולחלק אותן תוך כדי הסיפור, כשאיילת טועמת מהן ביום רביעי. אם הגננת תאפה עוגיות תמרים ביום שישי, היא תוכל לשלוח עם הילדים את העוגיות הביתה, כפי ששלחה אימא של גילה. לעוגיות אלה אפשר לצרף את המתכון, כפי שמסרה אותו הרבנית מרים הלוי לעיתון, לפני כארבעים שנה. להלן המתכון:

מתכון לעוגיות תמרים של הרבנית מרים הלוי:

הכיני בצק פריך רגיל. קחי חבילת תמרים מיובשים ורככי אותם מעט מעל האש עם קצת מים. פזרי עליהם קינמון וערבבי עם מעט אגוזים קצוצים. מרחי את התערובת על הבצק, גלגלי וחתכי למעוינים קטנים. אפי בתנור כחצי שעה. לאחר הצינון פזרי אבקת סוכר וערכי במגש יפה.

מתוך דברי הרב חיים דוד הלוי על כלל ישראל:

תקוותנו, תפילתנו ואמונתנו היא שנים ישראל יבין שכוחו בהתלכדותו ובאחדותו הלאומית ועל אף כל הוויכוחים שמתעוררים בחיי החברה, תישמר אהבת ישראל כנה וטהורה, כמצוות התורה: "ואהבת לרעך כמוך."

שילוב מוסיקה בסיפור "השולחן הערוך של רבי חיים דוד הלוי"

שילוב מוסיקה בסיפור תורם לאווירה, מעשיר את המילה הכתובה, מסייע בתיאור הדמות ומאפשר לנו להביע רגשות העולים מתוך היצירה הספרותית. מומלץ ששילוב המוסיקה יעשה בכמה שלבים.

שלבי התהליך:

- קריאת הסיפור מספר פעמים, באינטונציה מתאימה.
- עידוד הילדים להשתלב בסיפור, בקטעים שחוזרים על עצמם: שתי השורות הראשונות בכל יום והצליל של מכונת הכתיבה - טיק טיק גלינג...
- שיחה על הדמויות, מאפייניהן ופעולותיהן.
- הצגת הדמויות השונות בפנטומימה שמתארת את פעולות הדמות (ללא קשר לסיפור ולמוסיקה).
- הכרת הקטעים המוזיקליים הנבחרים (ללא קשר לסיפור).
- קריאת הסיפור בליווי המוסיקה. כשמחליטים לעצור את המוסיקה, כדאי להחליש אותה בהדרגה ולא בפתאומיות.
- קריאת הסיפור בליווי מוסיקה, דרמה וכדומה, והצגתו.

הצעות לפעילויות מוסיקליות:

- לפני כל אחד מהימים המוזכרים בסיפור, למעט יום שבת, נשמיע אותו קטע מוסיקלי: נאזין ליצירה **מכונת הכתיבה** בביצוע שונה, נחליש בהדרגה ונתחיל לספר.
- נבנה מחומרים (בשימוש חוזר) כלי בשם "קוויקה". לכלי זה יש צליל שדומה לקול התרנגול. הוראות בנייה באתר גנ-נט: <http://ganenet.cet.ac.il/ShowItem.aspx?ItemID=cb109ec1-0b03-48f1-a940-f2eb3380d294&lang=HEB>
- ביום החמישי, לפני הקטע המתחיל במילים: "התרנגולת קפצה מתוך ידיו", ננגן בקוויקה, ונתאר בצלילה את התרנגולת הנמצאת במצוקה ורוצה לברוח.
- ביום השלישי - בתחילה נתאר את צעדיה של איילת ובסיום נאזין **למכונת הכתיבה** (מאת לירוי אנדרסון) ונבצע תנועות שמתאימות למוסיקה (פירוט בהמשך). כמו שאיילת המציאה מנגינה למילים "התורה המתוקה", נציע לילדים שגם הם ימציאו מנגינה ושיר אותה בסוף היום הרביעי ובסוף הסיפור.
- בכל פעם, אחרי התבנית המילולית החוזרת של **מכונת הכתיבה**: "טיק, טיק, טיק/טיק, טיק, גלינג/טיק, טיק, טיק, טיק, טיק, גלינג" - נוכל לשיר את חלק ג של היצירה **מכונת הכתיבה**/ לירוי אנדרסון (פירוט מופיע בפעילות עם היצירה).
- ביום השבת שבסוף הסיפור, אחרי "ישבו כל בני המשפחה סביב שולחן השבת הערוך במטעמים", נשיר פיוט נוסף מתוך הרפרטואר שהילדים למדו.

היצירה מכונת הכתיבה/ לירוי אנדרסון

על היצירה אפשר לראות בשני אתרים מחכימים, מעניינים ומשעשעים. רצוי להראות גם לילדים:
http://onegshabbat.blogspot.co.il/2011/12/blog-post_31.html
 ובאתר: <http://youtu.be/G4nX0Xrn-wo>, שבו רואים את כלי הנגינה המשתתפים ביצירה: כלי קשת, כלי נשיפה ומכונת כתיבה. מכונת הכתיבה היא מוצר שלכאורה כבר עבר מן העולם מזמן, אך האמת היא שכשהיצירה נכתבה, לפני כעשרים שנה, מכונת הכתיבה הייתה עדיין חלק מהריהוט המשרדי, ואיש לא העלה על דעתו שיום אחד לא ישתמשו בה. היצירה פופולרית בכל העולם ותכניות רבות נפתחות בצליליה.

מבנה היצירה: הקדמה - חלק א - חלק ב - חלק א - חלק ג (חוזר פעמיים) - מעבר - חלק א - סיום.
פעילות:

נאזין ליצירה. נעשה **מראה מוסיקלית** שתתאים לאלמנטים המופיעים במוסיקה, דהיינו, ביטוי תנועתי של תפיסת היצירה, בעיקר באמצעות החלק העליון של הגוף (מתוך **תכנית הלימודים במוסיקה**, יסודי, עמ' 34):

1. צלילי טיקטוק - האצבעות ינועו בפנטומימה של תנועות הדפסה.
2. צליל הפעמון - תנועת לחיצה באמצעות האצבע המורה של יד ימין.
3. אפקט העברת שורה - תנועה ביד שמאל לכיוון צד ימין.

בהקדמה ובמעבר נראה בפנטומימה כיצד אנחנו מכניסים דף למכונה.

- נבקש מהילדים לשים לב - האם היו תנועות חוזרות?
- נשאל את הילדים: מה עשינו? נסביר לילדים על מכונת הכתיבה: למה היא משמשת? כיצד היא פועלת? מתי השתמשו בה? ושאלות דומות... נראה להם תמונה/ סרטון וכדומה.
- נאזין שוב למוסיקה ונבקש מהילדים לשים לב: "מה שומעים במוסיקה כשאני עושה תנועת לחיצה עם האצבע הרומזת? מה שומעים במוסיקה כשאני 'מדפיסה'? מה שומעים כשאני עושה תנועה של העברת דף?"
- נאזין למוסיקה ונבקש מהילדים להניע את הידיים והאצבעות לפי המוסיקה.
- נוכל להצטרף בשירה לחלק ג של היצירה:

- פ-ר-ר-ר-פנג
- פ-פ-פ-פ-פ-פה
- פ-ר-ר-ר-פנג
- פ-פ-פ-פ-פ-פה
- פ-ר-ר-ר-פינג-פינג
- פ-פ-פ-פ-פ-פה
- פ-ר-ר-ר-פ-פ
- פ-פ-פה פ-פ-פ-פ-פ-פה.

הרחבת הפעילות:

- נבקש מהילדים ליצור יצירה משלהם למכונת כתיבה: הילדים יבחרו סמליל שונה לשלושת האלמנטים: הדפסה, צליל סיום שורה, מעבר לשורה חדשה.
- הילדים ירשמו על דף את האלמנטים הנזכרים לעיל, בסדר שנראה להם.
 - הילדים יבחרו 3 כלי הקשה שונים או 3 הפקות קוליות שונות.
 - הילדים יחליטו איזה כלי/ קול ייצג את כל אחד משלושת הסמלילים.
 - הילדים יבצעו את היצירה שרשמו, בהתאם.
 - יש לזכור שבמוסיקה כותבים משמאל לימין. בתחילת היצירה יציירו חץ שמורה על כיוון הקריאה.

יום השביעי, יום שבת - מה בכנפיו יביא?
 קולות הפיוט בביתו של הרב חיים דוד הלוי...

הקטע בסיפור	תיאור בצליל	פעילות
אחרי "הלכו בנחת הביתה..."	צעדי איילת ואביה	<ul style="list-style-type: none"> • נבקש מהילדים לתאר את ההבדל בין צעדים של מבוגר לצעדי ילד. • האב ילך בצעדים גדולים ואיילת בצעדים קטנים יותר. • נבחר 2 סוגים של כלי הקשה - כלי הקשה אחד יתאר את צעדיה של איילת, והכלי האחר - את צעדיו של האב. • ננגן בכלים השונים צלילים שיתארו בו - זמנית את צעדי איילת וצעדי האב.
אחרי "האנשים הפוסעים ברחוב..."	צעדי האנשים	<ul style="list-style-type: none"> • הילדים יצעדו במקום וישימו לב לתנועת הצעדים: עקב - אצבעות • הילדים יטפחו על הירכיים, בהתחלה רק ילד אחד, ובהדרגה יצטרפו כל ילדי הגן, כך שנשמע צלילים שמתעצמים בהדרגה.
אחרי "האטה איילת את צעדיה..."	דימינואנדו-האטה	בכלי ההקשה, שמייצג את איילת, ננגן בקצב מהיר ובהדרגה נעבור לנגינה איטית יותר.
אחרי "קול שירה של בני המשפחה..."	פיוט ליום שבת	כי אשמרה שבת/ רבי אברהם אבן עזרא, ספרד, המאות ה-21-11, מרוקו, אנדלוסית. נצטרף בפזמון החוזר. או: דרור יקרא / מסורת יהודי טורקיה, מתוך ערכת גוונים .
אחרי "לקפץ על השביל המוליך אל הבית..."		בכלי ההקשה שמייצג את איילת, נשמיע צלילים המדמים קפיצות.
אחרי "והנעים להם את ההליכה..."	צעדי איילת ואביה, יחד עם שירת הפיוט	בכלים שבחרנו כמייצגים את איילת ואת אביה, ננגן צלילים שיתארו בו-זמנית את צעדי איילת וצעדי האב, ותוך כדי השמעת הצלילים האלה - נשיר את הפיוט.

יום השלישי בשבוע - מה בכנפיו יביא?
 מסעדה בביתו של הרב חיים דוד הלוי...?

הקטע בסיפור	תיאור בצליל	פעילות
אחרי "הן קיפצו ושרו..."	שיר מרפרטואר הזמר העברי	לבקש מהילדים לבחור שיר מתוך רפרטואר השירים שהם למדו עד כה, ועליהם לנמק מדוע בחרו בשיר זה. אפשר לבחור כמה שירים ולקיים הצבעה, ואפשר - בכל פעם שמספרים את הסיפור - לשיר שיר מתוך השירים שהילדים בחרו.
אחרי "יושבים ואוכלים..."	צלילים של כלי אכילה	מספר ילדים ישמיעו צלילים שקטים ועדינים בכפות, מזלגות, כפיות על גבי צלחות.
אחרי "אכלו בהנאה רבה..."	כנ"ל	כנ"ל

א. באמצעות כרטיסיות-סיפור

כל גן יקבל שמונה כרטיסיות-סיפור. סיפורים אלו מבליטים את מידותיו של הרב חיים דוד הלוי בתקופות שונות בחייו. הסיפורים מנוקדים, צבעוניים ומאירים. הילד יכול לזהות את הסיפור על פי האיור וגוֹנֵי הדף.

כדאי שלאחר קריאת כל סיפור, תפתח הגננת שיחה שבה ישוחחו הילדים על מה שקרה בסיפור, ומה הוא מלמד אותנו. ניתן לחשוב כיצד להרחיב את הנושא. לדוגמא: בעקבות כרטיס-סיפור על "זיכוי במצווה" אפשר לבקש מהילדים להציע כיצד הם יכולים לזכות במצוות כיבוד אב ואם. או, בעקבות כרטיס הסיפור על "הקבלת פני רב", אפשר לשאול את הילדים האם הם מכירים רב? איך מכבדים רב?

ניתן להציב את כרטיסי הסיפור בפינה המוקדשת לרב, והילדים יוכלו לספר או להמחזי את הסיפורים.

בשנה שעברה גננות עשו פעילויות נהדרות עם כרטיסיות הסיפור וסיפרו שהן השפיעו מאוד על התנהגותם של ילדי הגן. אפשר ליישם את הפעילויות הללו גם השנה. למשל: בחירת הסיפור האהוב ביותר על הילדים; השאלת כרטיס-סיפור הביתה; כל ילד בוחר את כרטיס הסיפור שהוא רוצה, והוא ומשפחתו מביאים לגן מיצג הקשור למה שבחר. באשדוד חגגו כעשרה גנים ביחד את מסיבת הסיום, כאשר כל גן המחזי כרטיס-סיפור אחר. פעילות נוספת יכולה להיות גם יצירת מתנה לסוף שנה או לחמ"ד של קיץ - הילדים יתכננו משחק מסלול בעקבות הסיפור או הכרטיסיות. את המשחק הגדול אפשר ליצור על מפת פלסטיק או על שמשונית.

ב. באמצעות אמרות ממסכת אבות

באמצעות אמרות מתאימות ממסכת אבות נתמקד במידות הרב שאפשר ללמד ולהפנים אותן בגיל הרך - הצניעות והענווה, כבוד הבריות והדבקות באמת.

1) אמרות (מתוך משניות במסכת אבות) העוסקות במידות שאפיינו את דמותו של הרב חיים דוד הלוי:

"וסי בן יוחנן איש ירושלים אומר, יהי ביתך פתוח לרווחה, ויהיו עניים בני ביתך" (א, ה).

"שמאי אומר, עשה תורתך קבע, אמור מעט ועשה הרבה; והוי מקביל את כל האדם בסבר פנים יפות" (א, יד).

"הוא היה אומר... כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו" (ג, יב).

"בן זומא אומר... איזה הוא מכובד - המכבד את הבריות" (ד, א).

"רבי מתיה בן חרש אומר, הוי מקדים לשלום כל אדם" (ד, כ).

2) מובאות (ממשניות במסכת אבות) המתאימות לתיאור פְּעָלוֹ של הרב חיים דוד הלוי :

"משה קיבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרו לאנשי כנסת הגדולה" (א, א).

"יהושע בן פרחיה אומר: עשה לך רב..." (א, ו).

דרך הפעילות עם המשניות:

1. לאחר שהילדים התוודעו לדמותו של הרב מהמקורות השונים שחשפנו לפניהם- מהסיפור עצמו, מרטיסיות הסיפור וכן מסיפורי הגננת- כדאי להפגיש אותם עם מסכת אבות ולומר להם שבמסכת זו מסרו לנו חכמים כיצד יתנהג האדם עם חברו. מצד אחד, הכתוב במסכת הזאת עוזר לאדם להרחיק מעצמו התנהגויות רעות, ומהצד האחר - מלמד אותו לרכוש התנהגויות טובות. לספר לילדים שמי שרוצה להתנהג יפה, קורא את מסכת אבות ומשתדל לקיים את מה שכתוב בה.
2. לאחר מכן אפשר לומר לילדים שהרב חיים דוד הלוי למד מהאמרות הכתובות במסכת אבות כיצד יש להתנהג. הגננת יכולה להקריא את אחת האמרות הכתובות לעיל ולשאול את הילדים איפה מסופר שהרב התנהג כך. באמצעות פעילות זאת, הילדים יפעילו את הזיכרון וגם יפנימו עוד יותר את מידותיו של הרב.
3. בעקבות כל אמרה, אפשר לחשוב כיצד ניתן ליישם אותה בגן, בבית ואפילו במעגלים רחבים יותר. לדוגמא: "יהי ביתך פתוח לרווחה ויהיו העניים בני ביתך", ניתן לדבר בהקשר של הגן וכמובן בהקשר של הבית - כיצד אנו רואים את המשנה הזאת מיושמת בבית.
4. כדאי לקרוא את הפירושים למשניות על מנת להעמיק ולהרחיב בנושא. לדוגמא: על המשנה שבה כתוב "הוי מקדים לשלום כל אדם" מסופר שבתקופת חורבן בית שני היה תלמיד חכם גדול, רבן יוחנן בן זכאי. ועל מה משבחים אותו חכמים? על כך שידע תורה היטב? לא ולא! הם משבחים אותו על עניין אחר, וכך הם אומרים: "שלא הקדימו אדם לשלום מעולם, אפילו לא נכרי בשוק" (בבלי, ברכות יז). מה המיוחד באמירת שלום של רבן יוחנן בן זכאי? והרי כולנו אומרים שלום זה לזה? כדי להבין זאת כדאי להעלות בפני הילדים את השאלות הבאות: למי אתם נוהגים לומר "שלום"? מה ההבדל בין לומר שלום לבין "להקדים שלום"? "לכל אדם" - האם יש ילדים או אנשים שלא תקדימו להם שלום - ומדוע?

עשה לך רב

בעקבות הסיפור **בשיירה אל הרב צבי יהודה** עסקו הילדים במושג "שאלת רב". השנה נרחיב את העיסוק ב"שאלת רב", בעקבות הספרים מסדרת **עשה לך רב** של הרב חיים דוד הלוי. זה יבוא לידי ביטוי בגן באמצעות שאלות שישאלו הילדים את רב הגן, רב השכונה או רב אחר המוכר לילדים. הילדים יכולים לאייר את שאלותיהם. אפשר גם לאגד את השאלות והתשובות לכמעין ספר "עשה לך רב".

אפשר לפתוח את הנושא של "עשה לך רב" מתוך תשובה (המובאת להלן) של הרב על השאלה מהי המשמעות של "עשה לך רב" ומהו המקור לכך:

יהושע בן פרחיה אומר "עשה לך רב" (אבות א, ו). עיקרו של המושג מכוון לדרכי לימוד תורה, שיעשה לו רב קבוע וילמד ממנו מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות. יש פירוש המבאר שהרב בישראל לא פוסק הלכות בלבד, אלא גם ואולי בעיקר יועץ לכל אחד מבני קהילתו בכל בעיה. מעשה ברב שהשיא בני זוג. לאחר זמן לא רב באה אליו האשה, נכנסה לחדרו וישבה בשתיקה. הרב ניסה לדובבה ולהוציא מפיה שתגיד לו את אשר מעיק אליה והיא משיבה לו שאין לה שום בעיות מיוחדות שמציקות לה. לבסוף שאלה הרב ובכן מדוע זה באת אלי. על זה השיבה לו: כך זכור מבית אמה, שמדי פעם היתה אומרת לבני הבית "אני הולכת לרב" והיא, שרוצה ללכת בדרכי אמה עשתה כמותה. כמובן הסביר הרב שאמה באה אליו, רק כשהייתה לה בעיה מיוחדת להתיעצות והדרכה.

וצדקה עשה הקב"ה עם ישראל שנתן להם תורת אמת ערוכה בכל ושמורה, אשר כל מערכות החיים ובעיותיהם מוצאים את פתרונותיהם בה, אם בפירוש או ברמז. ומי שזכה ללמוד תורה ויכול למצוא בעצמו פתרון לכל בעיותיו, מוטב. אך מי שלא זכה, הרי הדרך פתוחה לפניו לבוא לרב ולקבל הדרכה נאמנה ועצה ישירה על פי התורה, ואז שקט הוא האדם ללא לבטים והתחבטויות, כשדרכו, דרך התורה, סלולה לפניו.

להלן מספר שאלות מתוך הספר **עשה לך רב**. שאלות אלו הן שאלות שילדים יכולים להבין. תשובות הרב הובאו כאן בתמצות.

שאלה: האם מותר לנסוע על אופניים בשבת?

תשובה: אופניים של ילדים שונים במבנם מאופניים רגילים. לאופני ילדים יש גומי המחובר היטב לגלגל, בעוד שהגלגלים באופניים רגילים ממולאים אוויר, ואם יהיה להם פיצוץ וקלקול יש חשש שיתקנו אותם. וכן, תנועת הגלגלים של אופני הילדים אינה בעזרת שרשרת שעלולה להינתק ויבוא לתקנה ולהחזירה. לכן נראה לי פשוט שיש להתיר הנסיעה בהם לילדים בשבת, ובתנאי שיוסר הפעמון, משום השמעת קול (מתוך ח, כט).

תמונות בעלי חיים טמאים

שאלה: ראיתי באחד העלונים שהרב אומר שאסור לתלות בחדר ילדים תמונות של בעלי חיים טמאים כמו כלבים, חתולים, סוסים וכדו' וגם אסור לתת להם לשחק בחיות כאלו.

תשובה: אם הרב כתב את זה לחסידיו, הם חייבים לקיימה. אך אלה שאינם חסידיו זכותם לברר אם הוראת הרב תופסת מכוח ההלכה. אין שום איסור בהלכה להסתכל בבעלי חיים טמאים וכל שכן בתמונותיהם. בדגלי השבטים היו ראם, זאב ונחש. העולם העתיק השתמש בחמורים, סוסים וגמלים לצרכיו והם היו מצויים כמעט בכל בית והכול הסתכלו בהם, גדולים וקטנים, ומדוע תיאסר ההסתכלות בתמונותיהם. לכן, מצד ההלכה אין איסור (תמצות התשובה מתוך ח, ע).

גידול כלב בבית

מבואר בגמרא "ר' נתן אומר מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו? ת"ל ולא תשים דמים בביתך". מכאן שאסור לגדל כלב "רע" בתוך הבית מפני הנזק, אבל כלב שאינו נושך מותר (ובהקשר לשאלה הקודמת - ואם כלב מותר להחזיק בבית, תמונת כלב לא כל שכן), וכן פסק מרן בשו"ע שאסור לגדל כלב רע אלא אם כן הוא אסור בשלשלאות של ברזל וקשור בהם. מכאן שכלב קשור, שאינו יכול להזיק, אין שום איסור בהלכה לגדלו.

בל תשחית

שאלה: האם מותר להשתמש בתפוחי אדמה כדי להדפיס חותמות עם צבע גואש?

תשובה: מותר להשתמש בתפוחי אדמה כדי להדפיס חותמות, להדביק ירקות כקישוט בציורים ולהשתמש בקמח להכנת דבק, רק אם אין לזה תחליף מתאים, כי שימוש זה יפסול את המזון לאכילה ויביא להשלכתו (כרך ד, כד, תשמ"ה). בתשובה לשאלה אחרת הזהיר הרב הלוי שלא להשליך ממתקים לא עטופים או אגוזים קלופים בעתות שמחה, כגון חתונה או בר מצווה, משום שחלק ניכר מהם נפגם ושוב אינו ראוי לאכילה (א, עמ' 20, 1976).

פינה פעילה בגן המוקדשת לרב חיים דוד הלוי

מה אפשר לשים בפינה המוקדשת לרב חיים דוד הלוי?

- קיצור שולחן ערוך
- סיפורי-הלכה עם טקסט גרפי מתאים
- כרטיסיות סיפור על דמותו של הרב
- "קיצור שולחן ערוך" שיצרו ילדי הגן
- תיבה ל"שאלת רב"
- מגוון תמונות של הרב שאותן יכול הילד למיין על פי קריטריונים שהגננת תציע או שהוא יציע בעצמו. לדוגמא: תמונות שרואים בהן את הרב מלמד תורה, תמונות שבהן רואים אותו רוקד עם ספרי תורה, תמונות שבהן הוא לובש פריטי לבוש שונים מהרגיל ועוד.
- תמונות של רבנים שהילדים מכירים.
- משחקים שהגננת תיצור עם הילדים
- בובות תאטרון ותחפושות, על מנת שהילדים יוכלו להמחז את הסיפורים על הרב ואת סיפורי-ההלכה.
- אביזרים קטנים שהילדים יוכלו להמחז באמצעותם. לדוגמא: בעלי חיים קטנים לסיפורי ההלכה העוסקים בבעלי חיים. כיסאות קטנטנים לסיפור **כיסאות לומדים תורה**, מאכלים מפלסטיק לסיפורי-הלכה העוסקים בברכות וכדומה.

לימוד חווייתי של קיצור שולחן ערוך

המטרות:

1. הילדים יתחברו לתכני ההלכה ויאהבו ללמוד הלכות.
2. הילדים יכירו את ההלכות המרכזיות שיש לנהוג על פיהן בחיי היום-יום, כגון: ברכות, תפילה, שבת, מועדים, כשרות, בין אדם לחברו, כיבוד הורים ומורים, יושר, אמת, צדקה, צער בעלי חיים ועוד.

מהלך הפעילות:

לאחר שהגננת סיימה לספר את הסיפור **השולחן הערוך של הרב חיים דוד הלוי**, היא יכולה לתכנן מפגש חגיגי שבו יכירו הילדים בפעם הראשונה את **קיצור שולחן ערוך מקור חיים**. את האווירה החגיגית אפשר ליצור הן על-ידי הבאת הספר בתוך קופסה מיוחדת והן על-ידי הכנת שולחן ערוך במטעמים. בתחילת המפגש ינסו הילדים לנחש מה יש בקופסה, כשהרמז הוא שמה שיש בתוכה קשור לסיפור. לאחר מכן הגננת יכולה להתחיל את נושא הכרת והנחלת הלכות **מקיצור שולחן ערוך**. כדאי להראות לילדים כיצד נראית כריכת הספר ואיך נראים דפי הספר; להסב את תשומת לבם לאותיות הא'-ב' שנמצאות בראש ההלכות; להראות שיש קטעים מודגשים וכמובן, לדבר על מה מכיל הספר. (הרחבה בנושא **מהי הלכה** מופיעה בעמוד 13). מומלץ לרכוש שני ספרים לגן ורצוי שיהיו מנוקדים. כדאי לעיין גם **במקור חיים**.

א. לימוד חווייתי של "קיצור שולחן ערוך" באמצעות סיפורי-הלכה

מדי יום לפני התפילה תספר הגננת סיפור-הלכה. בתוך כל סיפור-הלכה תמון קונפליקט הקשור להלכה שתילמד באותו היום. בסוף הסיפור תקצה הגננת זמן לדיון שבו יביעו הילדים את דעותיהם. הגננת תסכם את הדיון בקריאת ההלכה ובהסברתה **מתוך קיצור שולחן ערוך**.

על מנת להפוך את ההלכה לחווייתית, הגננת יכולה להציג את הסיפור עם שתי בובות תאטרון קבועות ו/או בדרך של המְחָזָה על ידי הילדים.

בפינה המוקדשת לרב תניח הגננת את סיפור-ההלכה של אותו היום. הילדים יוכלו להציג באמצעות הבובות או להמחזיז את הסיפור. מומלץ להוסיף לסיפור ייצוג חזותי, או, במילים אחרות, טקסט גרפי (על-פי פרוץ' חווה תובל). אפשר לאגוד את כל סיפורי-ההלכה וליצור "קיצור שולחן ערוך" של הגן. אפשר גם לתלות את התמונות במקום המתאים להלכה הנלמדת. לדוגמא, כשלומדים על נטילת ידיים, ניתן לתלות ליד הכיור סדרת תמונות שהילדים צילמו בגן, ובהן רואים את הילדים פועלים על פי רצף ההלכות בנושא זה, כפי שהם למדו בגן. אפשר גם לשלב את סיפורי ההלכה בהקשרים שונים בגן, כמו במהלך קבלת שבת, במסיבות, בחגיגת ימי הולדת בגן וכדומה.

סיפורי-הלכה בלוי טקסט גרפי

"טקסט גרפי" הוא מערכת של ייצוגים סמליים חיצוניים וקבועים, כגון שפה מילולית כתובה, שפה מתמטית כתובה, תצלומים, ציורים, מפות ועוד (מתוך **טקסטים גרפיים**, חווה תובל ועינת גוברמן). הטקסט הגרפי עוזר לילד לזכור את סיפור-ההלכה.

להלן יוצעו שלוש אפשרויות של טקסט גרפי המצורף לסיפור ההלכה:

1. **צילום** הסיטואציה בגן על-ידי הגננת או על-ידי הילדים. לפני הכנסת המצלמות לגן, מומלץ שהצוות החינוכי יתאמן בצילום ויכיר את אפשרויות הצילום השונות.

2. **איור נרטיבי**, שהוא סוגה גרפית הכוללת ציורים המלווים טקסט כתוב של סיפור, מתוך כוונה לתרום להבנתו (לדוגמא, לאחר שהילד ישמע את סיפור ההלכה "אין מברכים על אוכל ולא על משקה, עד שיביאוהו לפניו", הוא יצייר את מה שקרה בסיפור).

3. **סמליל (צלמית)** שהוא סמל גרפי מוסכם, או סמליל שהילדים מעצבים בעצמם. סמליל שילד מעצב יכול להיות בייצוג ישיר, דהיינו ייצוג ריאליסטי של חפצים (לדוגמא: סמלול של תפוז), או בייצוג עקיף למושגים מופשטים (לדוגמא: הילד בוחר איך לסמלל יום הולדת - ע"י עוגה עם נרות, מתנה או משהו אחר).

הצעה ראשונה: סיפור-הלכה בצירוף תמונה שצולמה בגן

מי אוכל קודם?

בגן של אורית יש לתורנים משימה מיוחדת. בכל בוקר לפני הארוחה, הם צריכים לתת לארנבות שבפינת החי.

באחד הימים יצאו הגננות והילדים לחורשה הקרובה כדי לאסוף עלים ואצטרובלים למרכז המדע. כשהם חזרו לגן, מיהרו הילדים ליטול את הידיים, כדי לאכול את הארוחה.

"אנחנו תורנים היום. בואי נלך להאכיל את הארנבות", אמר עידו לרעות.

"אני כל כך רעבה", היא ענתה. "אני רוצה לאכול עכשיו. הארנבות יכולות לחכות לנו. נאכיל אותן כשאנו נסיים לאכול".

האם כדאי לתת לארנבות לחכות עד שהילדים יסיימו לאכול את ארוחתם?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר: 'ונתת עשב לבהמתך' ואח"כ 'ואכלת ושבעת'"** (קש"ע, ל א).

פרסח על מיץ

מיכאל ונעמה עזרו לאבא ואימא למיין את הפרות והירקות, שההורים הביאו מהשוק. מיכאל הוציא את התפוחים והניח אותם בכיור לשטיפה. נעמה סידרה את התפוזים והקלמנטינות בקערה הגדולה.

לאחר שסיימו למיין ולסדר את הפרות, סחט אבא לכולם מיץ תפוזים מתוק

"מה מברכים על מיץ תפוזים?" שאלה נעמה.

"אינך יודעת שתפוזים גדלים על העץ?" שאל מיכאל.

"אם תפוזים גדלים על העץ, צריך לברך עליהם 'בורא פרי העץ', ענתה נעמה 'אז גם על המיץ שלהם יש לברך את אותה הברכה', אמר מיכאל.

האם מיכאל צודק? מה נברך על מיץ תפוזים?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"הסוחט פרות והוציא מהם מיץ מברך עליהם בתחילה שהכל, ובסוף בורא נפשות רבות" (קש"ע, מד א).**

"אין מברכים על אוכל ולא על משקה עד שיביאוו לפניו"

על השולחן שבפינת-בובה חיכתה עוגת יום-הולדת של יהונתן: עוגת שוקולד מצופה בקרם לבן וסוכריות צבעוניות.

יעל הגננת פרסה את העוגה. יהונתן הניח את הפרוסות על מפיות וסידר אותן על המגש, כדי לחלק אותן לכל החברים.

"יעל", אמרה שירה, "אני כבר לא יכולה לחכות. אני רוצה לאכול מהעוגה עכשיו. אולי נברך בינתיים, וכשיהונתן יסיים לסדר את הפרוסות על המגש, נוכל לאכול ממנה מיד?"

האם שירה יכולה לברך על העוגה לפני שהיא מקבלת אותה?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"אין מברכים על אוכל ולא על משקה, עד שיביאוו לפניו ויאחז ביד ימינו בשעת הברכה..." (קש"ע, מו ד).**

דיני קדימה בברכות

"איזה יופי, הגעתן בדיוק בזמן", אמרה סבתא לנעמה ואורית שהגיעו לביתה, "הרגע סיימתי לשטוף ולסדר את הפירות. התכבדנה בבקשה".

"תודה, סבתא, יש כאן כל כך הרבה פרות. קשה לי לבחור את הפרי שאותו אוכל ראשון", אמרה אורית.

"אני מאוד אוהבת לאכול תפוחים", אמרה נעמה. "לכן הפרי הראשון שאבחר לאכול, יהיה התפוח האדום".

"ואני בוחרת את ה...ענבים", אמרה אורית לאחר היסוס קל

"למה דווקא את הענבים?" שאלה נעמה

כי למדנו בגן שהענבים הם מפרות שבעת המינים שהשתבחה בהם ארץ ישראל".

"סבתא, באיזה פרי תבחרי לאכול ראשון?" שאלו אורית ונעמה, "בפרי שאת הכי אוהבת, או בפרי שהוא משבעת המינים?"

"שאלה מעניינת שאלתן בנות. באו נבדוק מה אומר על כך הרב חיים דוד הלוי בקיצור שולחן ערוך", ענתה להן סבתא.

ניגשה סבתא אל הספרייה שבחדר האורחים, פתחה את קיצור שולחן ערוך והקריאה לנעמה ואורית בקול: **"היו לפניו כמה מיני פרות ויש ביניהם ממין שבעה. מקדים מין שבעה. דרך משל, אם יש לפניו תפוחים וענבים יברך על הענבים ויטור את התפוחים... היו לפני פירות שאין בהם ממין שבעה מינים מקדים לברך על החביב" (קש"ע, מה א-ב).**

ברכת שהחיינו

שי ומיכאל שמחים ללכת בכל בוקר אל הגן. הבוקר, לאחר לילה גשום וסוער, הייתה שמחתם גדולה אף יותר. הם ידעו שאימא תרשה להם להתרוצץ בין הטיפות עם המעילים החדשים שהיא קנתה להם אתמול. מיד לאחר שהתעוררו, הזדרזו שניהם, התלבשו, אכלו וצחצחו שיניים. רגע לפני שיצאו, לבשו את המעילים החדשים. מיכאל עמד ובירך בקול: "ברוך אתה... שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

"על מה ולמה אתה מברך 'שהחיינו'?" שאל שי.

"על המעיל החדש", השיב מיכאל.

"אבל ברכת 'שהחיינו' מברכים רק על מאכלים. מה, אתה כל כך רעב שאתה רוצה לאכול את המעיל?" צחק שי.

"מה פתאום", ענה מיכאל. "ברכת 'שהחיינו' מברכים על כל מיני דברים חדשים".

האם מיכאל צודק?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"ברכת שהחיינו מברכים: על מועדים וימים טובים (ערב ראש השנה, יוכ"פ, פסח, שבועות וסוכות) ועל פרי המתחדש מזמן לזמן. קניין שרוכש אדם ושמח בו..." (קש"ע, מח א).**

בעקבות לימוד הסעיף ניתן לתת לילדים להעתיק את הברכה על דף מיוחד, לקשט ו/או לאייר את ברכת שהחיינו מודפסת.

ברכות

ליד השולחן העגול במטבח ערכה אורית חידון לנגה ושי הקטנים. היא שאלה אותם מה מברכים על המאכלים השונים.

"על חלה, לחם, פיתות ולחמניות מברכים... - היא חיכתה לתשובה.

"זו חידה קלה", ענו שניהם במקהלה: "המוציא לחם מן הארץ".

"על עוגות ועוגיות?"

"קלי קלות", ענו שניהם בזריזות. "על עוגיות ועוגות מברכים 'בורא מיני מזונות'."

"ו... על תפוזים, קלמנטינות ואשכוליות?" שאלה אורית.

"הם גדלים על העץ, לכן מברכים עליהם 'בורא פרי העץ'", ענו נגה ושי מיד.

"ומה... מה מברכים על גזר ומלפפון?" הוסיפה אורית לחוד.

"זה ברור. על גזר ומלפפון וגם על פלפל וצנון מברכים 'בורא פרי האדמה', כי הם גדלים באדמה." "ומה מברכים על... התחילה אורית לשאול.

"רגע, לפני שנמשיך בחידון, אני רוצה לשתות", אמרה נגה.

"רעיון מצוי", אמרה אורית, "בואו נלך למטבח לשתות, ובינתיים תגידו לי מה מברכים על מים, חלב וגלידה?"

"על חלב וגבינות מברכים 'בורא פרי המקרר', כי מוצאים אותם מהמקרר", ענה שי הקטן בשמחה. "ועל כוס מים... המשיך שי לחשוב בקול, 'מברכים... 'בורא פרי השמים'. כי המים שאנחנו שותים מגיעים מהגשם שיורד מהשמים".

"לא", צחקה אורית, "מה פתאום".

"אז איך נדע מה מברכים?" שאלה נגה.

"כשאנחנו לא יודעים, אפשר לגשת ולבדוק מה כתב על כך הרב דוד חיים הלוי, **בקיזור שולחן ערוך**", אמרה אורית. היא ניגשה אל הספרייה, הוציאה את הספר והקריאה להם את ההלכה בקול:

"על כל דבר שאדם אוכל או שותה, אך שאינו צומח לא מן העץ ולא מן האדמה חייב להודות לבורא ולברכו... על דבר שאין גידלו מן הארץ כגון... דגים ביצים חלב גבינה... בשר ופטירות מברך שהכל נהיה בדברו." (קש"ע, מב א-ב)

ברכת המוציא

ביום רביעי ישבו הילדים לאכול את ארוחת הבוקר בשעה מאוחרת. דויד התיישב ליד מיכאל. הוא הוציא את הכריך שהכין לו אבא, כריך עם חביתה וגבינה לבנה, בדיוק כמו שהוא אוהב. הכריך היה טעים ודויד היה רעב. הוא נגס בכריך ולפתע נזכר ששכח לברך ברכת המוציא. הוא הסתכל על מיכאל. מיכאל הבין מיד מה קרה לדויד.

"אם שכחת לברך לפני האוכל, מותר לך לברך עכשיו", אמר מיכאל.

האם מיכאל צודק? האם דויד יכול לברך ברכת המוציא אחרי שהתחיל לאכול?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"שכח ואכל ולא בירך המוציא, אם נזכר בתוך הסעודה מברך על מה שעתידי לאכול, ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו, אינו מברך. אם נסתפק אם בירך המוציא אם לאו, אינו חוזר לברך" (קש"ע, כט ג).**

הכנות לתפילה: א. ניקיון של מקום התפילה

"אילנה, אולי היום לא ננקה את הגן לקראת התפילה", ביקשה נגה מאורית הגננת "מה קרה? את לא מרגישה טוב?" התפללה אורית. "בכל פעם שאת תורנית, את מטאטאה את הגן בזריזות".

"על השביל של הגן יש הרבה בוץ", השיבה נגה. "גם אם ננקה את הגן עכשיו, הוא יתלכלך שוב מהנעליים של הילדים שיגיעו מאוחר. חבל לנקות את הגן פעמיים".

"אבל אי אפשר להתפלל כשהגן מלוכלך כל-כך", אמרה לה שירה. "ואני חושב שנגה צודקת", אמר דניאל. "הגן שלנו לא חייב להיות נקי כמו בית כנסת".

לאחר דיון קצר, שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"כללו של דבר יקפיד מאד על ניקיון המקום שיהיה בתכלית הידור..." (קש"ע, ה א).**

הכנות לתפילה: ב. ניקיון של מקום התפילה

סוף-סוף הגיע תורו של דניאל להיות החזן. בבוקר, מיד כשהגיע אל הגן, הוא מיהר לסדר את הכיסאות למפגש תפילה. הוא פרש את הטלית על עמוד החזן, הניח לצידה את הסידור וחיכה לילדים.

כשהילדים התיישבו, רצה דניאל להתחיל בתפילה, אבל הרבה ילדים התלוננו שיש בגן ריח לא נעים, נגה ושירה החלו להשתעל ויהונתן סתם את אפו.

אילנה הגננת ניגשה אל החלון ופתחה אותו כדי לאוורר את הגן, אך הריח נותר באוויר.

"מה נעשה?" שאלה רחלי.

דניאל הסתכל מתחת לכיסאות. שירה ונגה הריחו כל דבר בפינת הבובות. אורית ומיכל חיפשו את מקור הריח במטבח. דניאל, שרצה כבר להיות חזן, התרגז.

"התפילה יותר חשובה מחוש הריח שלכם", הוא אמר והוסיף: "אחרי התפילה נחפש מאיפה מגיע הריח הזה".

האם אפשר להתפלל במקום שיש בו ריח לא נעים?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"טרם יברך ברכות השחר יבדוק המקום היטב שיהיה נקי מכל דבר שראוי להתרחק ממנו וכן מכל דבר המעלה סרחון..." (קש"ע, ו א).**

הכנות לתפילה: ג. סביבה שקטה

"שי, אתה מוכן להנמיך בבקשה את הרדיו? אני רוצה להתפלל", ביקש מיכאל מאחיו.

"כדאי גם לך להקשיב. ברדיו יש עכשיו שירים כל כך יפים שישמחו אותך בזמן התפילה", ענה שי והגביר את הקול במכשיר הרדיו.

"אלו באמת שירים שמחים, אקשיב להם ברגע שאסיים להתפלל".

"למה אחרי התפילה ולא עכשיו, בזמן שאתה מתפלל?" התפלל שי.

"אי אפשר להאזין לשירים בזמן שמתפללים", ניסה מיכאל להסביר.

"למה לא? השירים גורמים למצב רוח טוב. גם בגן אנחנו מאזינים לקלטת בזמן שאנחנו מציירים ויוצרים. גם כשאימא נוהגת, היא אוהבת להאזין לרדיו".

מי צודק? שי או מיכאל?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"יתאמץ לכל יגיע קול זמרה בשעת התפילה וברכות" (קש"ע, ו ב).**

איסור גזל

ליהונתן יש אוסף גדול של בובות בעלי חיים. יש לו באוסף שני פילים גדולים, משפחה של ג'ירפות, משפחה של נמרים, אריה אחד, לביאה אחת, שלושה גמלים, נחש ארוך ואפילו חמישה עכבישים שחורים. באחד הימים, כשהתארח אצל גלעד, ראה שבאוסף שלו ישנם תנינים רבים.

"לגלעד", חשב יהונתן, "יש כל כך הרבה תנינים. אם אקח לי תנין אחד מהאוסף שלו, הוא לא ישים לב".

האם מותר לעמוס לקחת תנין מגלעד?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"כל הגוזל את חברו עובר בלא תעשה. שנאמר לא תגזול... ואסור לגזול כל שהוא" (קש"ע, קטז א-ב)**

השבת אבדה

כשיחיקו דניאל ויהונתן בגינת השעשועים הם הבחינו בתיק צבעוני שנשכח על הנדנדה. "התיק הזה כל כך מיוחד", קבע דניאל. "אף פעם לא ראיתי תיק כזה. יש בו המון תאים. תראה איך הוא נסגר ונפתח", הוסיף דניאל והסתכל על התיק בסקרנות.

"לא כתוב שם על התיק. אנחנו לא יודעים למי הוא שייך. אני חושב שאקח אותו לעצמי", הוא אמר בשמחה.

"אתה לא יכול לקחת אותו", טען יהונתן. "הוא לא שלך!"

"אבל אנחנו לא יודעים של מי הוא", ענה לו דניאל. "אם נשאיר אותו כאן כל הלילה, מישהו אחר יכול לקחת אותו או כלב יכול ללעוס אותו".

מה צריכים דניאל ויהונתן לעשות עם התיק שמצאו? האם מותר לדניאל לקחת את התיק שנשכח בגינה?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"בזמננו, כל המוצא מציאה חייב להחזירה מיד לתחנת המשטרה הסמוכה" (קש"ע, קסג ה).**

אפשרויות נוספות להרחבה:

- לימוד ההלכה הוא הזדמנות לפתח בגן את המושג **סימנים**.

- בזמן שבית המקדש היה קיים, היה בירושלים מקום שנקרא "אבן טוען": "כל מי שאבדה לו אבדה נפנה לשם; זה עומד ומכריז וזה עומד ונותן סימנין ונוטלה" (**בבלי**, בבא מציעא כח ע"ב)

- אפשר לספר את המדרש על **אבן הטוען** מתוך הספר **סיפורים מימים עברו**, עמוד 42.

ניתן להכין קופסת אבדות ומציאות. כל אבדה שנמצאת על ידי הגננת או הילדים מוכנסת לקופסת האבדות. ילד שאיבד דבר מה מתאר את הסימנים של האבדה. הצעה נוספת: לספר את הסיפור "השבת אבדה" על רבי חנינא בן דוסא, מתוך **כה עשו חכמינו**, א, עמוד 98.

ביקור חולים

"ילדים, עמוס לא הגיע לגן היום. האם מישהו יודע מה שלומו?" שאלה אילנה הגננת את הילדים במכש הבוקר.

"אני יודעת", ענתה נגה, "אתמול אחר הצהרים שיחקנו יחד בגינת המשחקים. עמוס נפל מהמגלשה וירד לו דם מהיד. הרופאה במרפאה אמרה שהוא צריך להישאר היום בבית".

"זה לא נעים. איך נוכל לשמח את עמוס ולעזור לו להבריא?" שאלה אילנה את הילדים.

"אנחנו לא רופאים ולא חובשים, ולכן אנחנו לא יכולים לעזור לו", השיב דניאל.

"אתה צודק", אמרה אילנה, "אנחנו אמנם לא רופאים וגם לא חובשים, אך בכל זאת ישנן דרכים שבהן אנחנו יכולים להקל עליו ולגרום לו להרגיש טוב יותר".

לאילו דרכים התכוונה אילנה הגננת? כיצד יכולים דניאל, יהונתן וכל ילדי הגן לעזור לעמוס להרגיש טוב יותר?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"מצווה לבקר חולים... ואפילו גדול ילך לבקר קטן" (קש"ע, קמד א).**

בהמשך מומלץ לספר את מדרש האגדה על רבי עקיבא מקיים מצוות ביקור חולים. המדרש לקוח מתוך **כה עשו חכמינו**, ב, עמוד 167. עיבוד חדש של המדרש מופיע בספר **סיפורים מימים עברו**, עמוד 28.

כדאי לציין כי גם שיחת טלפון לחברה/ה חולה היא בבחינת ביקור חולים.

זו יכולה להיות גם הזדמנות ללמד את המדרש הבא:

"אמר אביי: אפילו גדול מבקר אצל קטן... אמר רבי אחא בר חנינא: כל המבקר חולה - נוטל אחד מששים בצערו" (בבלי, נדרים לט ע"ב). **ניתן לצייר על דף גדול 60 מעגלים קטנים. כל ילד שקיים את מצוות ביקור חולים, יוזמן לצבוע עיגול.**

אבדות ומציאות

ביום שישי, לאחר קבלת שבת, הלכה אורית הביתה לצדו של אבא. ליד תחנת האוטובוס הבחינה אורית במשאית-משחק שנפלה מתחת לספסל בתחנה.

"זוהי המשאית החדשה של גלעד", אמרה אורית לאבא, "הוא קיבל אותה במתנה, והביא אותה היום לגן, כדי להראות אותה לכולם".

"אם כך, הוא בוודאי מחפש אחריה עכשיו", אמר אבא.

"מה נעשה?" שאלה אורית את אבא.

מה צריכה אורית לעשות?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"לכל אבידת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאת לא תוכל להתעלם השבת אבדה... מצוות עשה שנאמר: השב תשיבם" (קש"ע, קסג א).**

נטילת ידיים

לאחר תפילת הבוקר שיחקו הילדים בכל פינות הגן. היו ילדים שפנו לשולחנות היצירה ונהנו לצייר ולהדביק.

לקראת ארוחת הבוקר ביקשה רינה הגננת מכולם להזדרז וליטול ידיים. יהונתן ודניאל המשיכו לשחק ליד המחשב.

"אנחנו לא צריכים למהר כמו כל הילדים", אמר דניאל ליהונתן. "אנחנו שיחקנו היום במחשב. לא הדבקנו וגם לא צבענו בצבעי הגואש. הידיים שלנו נשארו נקיות, אנחנו לא צריכים ליטול ידיים לפני האוכל. כשכל הילדים יגמרו ליטול ידיים, ניקח את תיק האוכל שלנו ונשב לשולחן".

האם דניאל ויהונתן צריכים ליטול ידיים לפני שהם אוכלים את הלחם, גם אם ידיהם נקיות?

לאחר דיון קצר שבו יביעו הילדים את דעותיהם, תקריא הגננת את ההלכה ותסביר אותה: **"כל האוכל כת שמברכים עליו המוציא צריך נטילת ידיים תחילה... ואעפ"י שאין ידיו מלוכלכות" (קש"ע, כז ד).**